

วัดไทยในแดนใต้: รูปแบบสถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์ในเขต อ.ตากใบ จ.นราธิวาส กับข้อสังเกตเรื่องการก่อรูปและการใช้งานในบริบทสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น

Southern Buddhist Monasteries: Typology of Buddhist Monasteries Architectures in Takbai, Narathiwat Province and the Observations on Function and Architectural Configuration in Local Society and Culture Context

กุลพัชร เสนึงศ์ ณ อุดรยา¹ และ เกรียงไกร เกิดศิริ²
Kullaphut Sene Na Ayuddhaya¹ and Kreangkrai Kirdsiri²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร 10200
Faculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok 10200, Thailand
E-mail: kullaphutsene@gmail.com¹, arch.su.kreangkrai@gmail.com²

Received 21/1/2018 Accepted 8/9/2018

บทคัดย่อ

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ มุ่งทำการศึกษาเรื่อง “การใช้สอยพื้นที่ภายในอาคาร” และ “รูปแบบทางสถาปัตยกรรม” ของกุฏิสงฆ์ขนาดใหญ่ จำนวน 4 หลัง จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม กรณีศึกษาวัดชลธาราสิงเห 3 หลัง และ วัดโคกมะเฟือง 1 หลัง ในอำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส กุฏิขนาดใหญ่ทั้งหมดที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษาเป็นตัวแทน สถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อการเป็นตัวแทนในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ เมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการใช้สอยพื้นที่ภายในอาคาร พบว่า แตกต่างจากรูปแบบหมู่ กุฏิที่พบในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งเป็นกุฏิสงฆ์ที่มีรูปแบบการจัดวางพื้นที่และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจาก อดีตและมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายพระพุทธศาสนาในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างต่อเนื่องยาวนาน อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะที่พบจากการวิเคราะห์แบบแผนของกุฏิขนาดใหญ่ที่มุ่งศึกษานั้นกลับมีคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ แตกต่างออกไป ทั้งรูปแบบของการวางผังพื้นที่ การผนวกพื้นที่อเนกประสงค์แบบ “ศาลาโรงธรรม” เข้ามาภายในอาคาร การมีพื้นที่ชั้นสองใต้หลังคา รูปแบบของผนังและระบบการระบายอากาศภายในอาคาร รวมไปถึงคุณลักษณะของการ ปกป้องระแวดระวัง ที่ปรากฏผ่านการออกแบบสถาปัตยกรรม

คำสำคัญ

พุทธศาสนสถาปัตยกรรม
กุฏิสงฆ์
พัฒนาการทางรูปแบบสถาปัตยกรรม
อำเภอดากใบ
จังหวัดนราธิวาส

Abstract

For the study, it focuses on analyzing “Floor space planning” and “Typology of Architectures” of the largest monk cells (a.k.a. “Kuti”) in Buddhist monasteries that are in Buddhist Communities at Takbai, Narathiwat Province, Thailand. According to the fieldwork survey, 3 of 4 Kuti-abbot’s dwelling from Wat Chonthara Singhe and 1 of 4 from Wat Kok Ma Feuang were chosen to study. However, the largest monastic cell in Buddhist monasteries are different from the traditional Buddhist Monasteries in Songkhla Lake Basin which also has strong relationship with Buddhism organization in Chaopraya Basin and Theravada Buddhism in Central of Thailand. The research shows that they have specific and significant characters, such as the typology, the floor space planning, integrated multipurpose area, “Sala rongtham”, attic, wood carving and ventilation panel.

Keywords

Buddhist Architecture

Buddhist Monasteries

Architecture Development

Takbai

Narathiwat Province

1. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

สำหรับการศึกษาครั้งนี้มุ่งทำการศึกษาเรื่อง “การใช้สอยพื้นที่ภายในอาคาร” และ “รูปแบบทางสถาปัตยกรรม” ของกุฏิสงฆ์ขนาดใหญ่ จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามในช่วงวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2559 ถึง วันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2560 ภายใต้การสนับสนุนโดยโครงการวิจัย เกรวาทในเอเชียอาคเนย์: ศิลปะ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรม โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศาสตราจารย์ ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ เพื่อทำการศึกษาในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของกุฏิสงฆ์ในพื้นที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส จำนวน 4 หลัง จากวัดชลธาราสิงเห 3 หลัง และวัดโคกมะเฟือง 1 หลัง ในอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส พบว่า เป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์ที่มีความแตกต่างไปจากแบบแผนของรูปแบบหมู่กุฏิที่พบในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีการจัดวางพื้นที่และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจากอดีต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเครือข่ายพระพุทธศาสนาในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในขณะที่กุฏิขนาดใหญ่ที่มุ่งศึกษานั้นมีคุณลักษณะที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้ ได้ใช้การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอกว่าด้วยปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมกุฏิอันเป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่กรณีศึกษา

สำหรับการเลือกกรณีศึกษา คือ “กุฏิเจ้าอาวาสวัดชลธาราสิงเห” ผู้วิจัยจะกำหนดรหัสสำหรับการศึกษาเป็น “อาคาร ก.1”, “กุฏิสิทธิสารประดิษฐ์ หรือกุฏิพระครูสิทธิสารวิหารวัตร” ให้รหัสเป็น “อาคาร ก.2”, “กุฏิพระครูวิมลถาปนกิจ” ให้รหัสเป็น “อาคาร ก.3” และ “กุฏิเจ้าอาวาส วัดโคกมะเฟือง” ให้รหัสเป็น “อาคาร ก.4” ทั้งนี้ เนื่องจากสถาปัตยกรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นสถาปัตยกรรมจึงสามารถบอกเล่าปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและบริบทที่อยู่แวดล้อมในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างได้ ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำการกำหนดอาคาร 4 หลังที่ใช้มาเป็นกรณีศึกษา กล่าวคือ กรณีศึกษา ก.1-3 เป็นกุฏิที่ตั้งอยู่ในวัดเดียวกัน 3 หลัง โดยต่างก็เป็นกุฏิเจ้าอาวาสของวัดซึ่งเป็นการกำหนดตัวแปรเชิงบริบทแวดล้อม อาทิ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ตลอดจนบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรมอื่นๆ แต่ทว่าการที่อาคารทั้ง 3 หลังนั้นสร้างกันคนละช่วงเวลา จึงสามารถใช้เปรียบเทียบความแตกต่างบนมิติของเวลา เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามว่าในช่วงเวลาที่แตกต่างกันนั้น บริบทแวดล้อมใน

แต่ละช่วงเวลาส่งผลต่ออิทธิพลความคิดในการออกแบบทางสถาปัตยกรรม การกำหนดและการจัดวางพื้นที่ภายในของกุฏิสงฆ์อย่างไร มีความแตกต่างกันหรือไม่ ทั้งนี้ การเลือกกรณีศึกษา ก.4 จากวัดโคกมะเฟืองนั้น เนื่องจากเป็นอาคารที่มีสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์กับวัดชลธาราสิงเห ทว่าตั้งอยู่ไกลจากชุมชนเมืองออกไป เพราะฉะนั้นการนำเป็นส่วนหนึ่งของกรณีศึกษาจะทำให้ทราบว่าในกรณีที่กุฏิสงฆ์ลักษณะดังกล่าวตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวในพื้นที่ชุมชนชนบทนั้นมีท่วงท่าในการออกแบบก่อสร้าง และการกำหนดคุณลักษณะของพื้นที่ใช้สอยภายในเหมือนหรือแตกต่างไปจากวัดในชุมชนเมืองหรือไม่

2. ความหมาย และรูปแบบของกุฏิสงฆ์โดยสังเขป

“กุฏิ” หรือ “กุฏิ” เป็นพุทธศาสนสถาปัตยกรรม มีหน้าที่รองรับการจำพรรษาของภิกษุ และสามเณร ทั้งนี้ นิยาม ความหมาย และหน้าที่ของกุฏิสงฆ์ตั้งแต่พุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา กล่าวคือ เดิมทีนั้นพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์มีที่อยู่อาศัยถาวร โดยกำหนดที่อยู่อาศัยพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติวิปัสสนา คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” (Payutto, 2015) โดยให้อยู่ในบริเวณโคนต้นไม้ใหญ่

ต่อมาเมื่อพุทธองค์ได้ทรงรับถวาย “เวฬุวนาราม” ซึ่งหมายถึง พระอารามในป่าไผ่จากพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ พุทธองค์จึงทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์สามารถรับอารามที่ยกถวายให้เป็นที่อยู่อาศัยได้ 5 ชนิด (Punyanupab, 1979) คือ “วิหาร” หมายถึง อาคารที่มีหลังคาทรงจั่ว ปกคลุมส่วนอาคารด้วยปีก 2 ด้าน “อัมพลโยคะ” หมายถึงอาคารที่มีหลังคาทรงเพิงซึ่งมีชายคาด้านหนึ่งยกสูงกว่าอีกด้าน “ปราสาท” หมายถึงอาคารที่มีหลังคาซ้อนชั้นมากกว่า 1 ชั้น “หิมมียะ” หมายถึง “อาคารที่มีลานพระจันทร์ส่องได้” อาคารที่มีส่วนเปิดโล่ง และ “คูหา” หมายถึง ถ้ำ สำหรับ “กุฏิ” ที่สำคัญที่พบในเอกสารทางพุทธศาสนา คือ “มูลคันธกุฏิ” สถานที่ประทับจำพรรษาของพระพุทธเจ้าครั้งพุทธกาลที่เขาคิชฌกูฏ เมืองราชคฤห์ (Jirathut, 2002)

นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกยังกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเวททตฺตูลขอให้พุทธองค์ไม่ทรงมีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์มีสถานที่จำพรรษาถาวร แต่พระองค์ไม่ทรงเห็นชอบ อันแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงประจักษ์ในหลักเหตุและผล

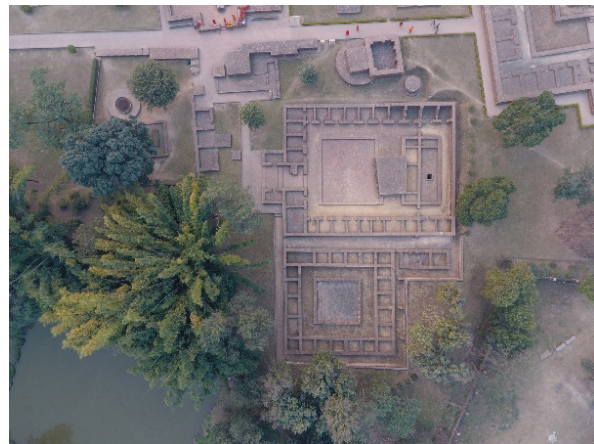
ว่าพุทธบริษัทไม่อาจจะมั่นคงได้ หากไม่มีที่อยู่อาศัยถาวร และสามารถเอื้ออำนวยให้ชีวิตดำเนินได้อย่างปกติอันเป็นมูลเหตุพื้นฐานของการจะเข้าถึงธรรม

สำหรับขนาดพื้นที่ของกุฏิสงฆ์กล่าวไว้ในบัญญัติสิกขาบทที่ 6 ซึ่งเป็นพุทธบัญญัติที่ใช้กำกับพระวินัยสงฆ์ (Punyanupab, 1979) คือ “อนึ่ง ภิกษุผู้จะสร้างกุฏิอันหาเจ้าของมิได้เฉพาะตนเอง ด้วยอาการขอเอาเอง พึงสร้างให้ได้ประมาณ ประมาณในการสร้างกุฏินั้นดังนี้ โดยยาว ๑๒ คืบ โดยกว้างในร่วมใน ๗ คืบ ด้วยคืบสุดคืบ พึงนำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงที่อันไม่มีผู้จองไว้ อันมีขานรอบ หากภิกษุสร้างกุฏิด้วยอาการขอเอาเอง ในที่อันมีผู้จองไว้ อันหาขานรอบมิได้ หรือไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ หรือสร้างให้ล่วงประมาณเป็นสังฆาภิเสส”

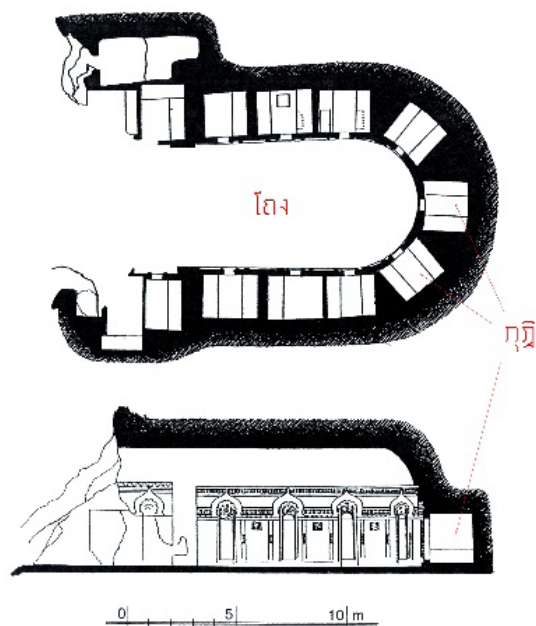
จากขนาดพื้นที่ใช้สอยข้างต้นกำหนดให้กว้าง 7 คืบ และยาว 12 คืบ หรือประมาณ 1.75 x 3 เมตร คิดเป็นพื้นที่ 5.25 ตารางเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดเพียงพอสำหรับอยู่คนเดียว และใช้งานเพียงพอเป็นที่หลบลม ฝน แดด เพื่อการอยู่อาศัย และการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวทางพุทธศาสนาโดยแท้จริง เนื่องจากขนาดทางสถาปัตยกรรมไม่อาจอำนวยให้เกิดการสะสมสิ่งของ เครื่องใช้ที่ไม่จำเป็นอื่นใดได้ เพราะเป้าประสงค์เพื่อไม่ให้ภิกษุเกิดการยึดติดในทรัพย์สินทางโลก การประดับตกแต่ง หรือความสวยงามทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมจึงเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นตลอดการดำเนินชีวิตของสมณเพศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการกำหนดขนาดพื้นที่ภายในของกุฏิไว้ ทว่าจากการศึกษา (Pierre, 2013) รูปแบบโดยทั่วไปของจารีตการสร้างกุฏิสงฆ์จะพบว่า มีความนิยมสร้างกุฏิร่วมกันเป็นหมู่กุฏิขนาดใหญ่เนื่องจากมีการใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน กล่าวคือ ผังของหมู่กุฏิดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นการสร้างพื้นที่ปิดล้อมพื้นที่โล่งตรงกลาง (court) (ดังรูปที่ 1) ด้วยการนำกุฏิขนาดเล็กที่มีห้องสำหรับจำพรรษาขนาดสอดคล้องกับที่พระวินัยกำหนด ก่อสร้างเรียงต่อเนื่องกันเกิดเป็นที่โล่งในวงล้อมของอาคาร (court) ซึ่งสันนิษฐานว่ามีหน้าที่อเนกประสงค์ เนื่องจากพบว่า บางกุฏิมีบ่อน้ำ ทำให้อัตถประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่เปิดโล่งในวงล้อมอาคารนี้ถูกใช้ในการซักตากจีวร และเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งในบางหมู่กุฏิมีซากฐานเสาหินซึ่งหมายความว่าในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเคยมีศาลาโถงสำหรับวัตรปฏิบัติประจำวันของสงฆ์ด้วย

ผังของหมู่กุฏิแบบดังกล่าวมีความนิยมแพร่หลายในการก่อสร้าง แม้เป็น “คูหา” ซึ่งต้องแกะสลักหินผาเพื่อสร้างพื้นที่ภายในให้มีลักษณะแบบเดียวกับหมู่กุฏิเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาของภิกษุสงฆ์ เช่น หมู่ถ้ำเบตซา เมืองปูเน่ รัฐมหาราษฏร์ อินเดีย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 1 (ดังรูปที่ 2), ถ้ำชันดา เมืองออร์กาบาด รัฐมหาราษฏร์ ประเทศอินเดีย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 2-6 เป็นกุฏิที่ใช้การเจาะภูเขาเป็นถ้ำ ทำหน้าที่เป็นพื้นที่โถงกลางและเชื่อมเข้าสู่ส่วนจำพรรษาของภิกษุสงฆ์ที่มีแผนผังห้องเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็ก (Pierre, 2013, pp. 17-37)

รูปที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศเขตวันมหาวิหาร อินเดีย จะเห็นว่าสร้างเป็นกุฏิขนาดเล็กเรียงกันโอบล้อมพื้นที่เปิดโล่งตรงกลาง (court) (Aerial view of Jetavana Buddhist monasteries shows an enclosure space between Kuti with the court)

รูปที่ 2 แผนผังและภาพตัดของถ้ำเบตซา ส่วนพุทธาวาส เมืองปูเน่ รัฐมหาราษฏร์ อินเดีย (Plan and Section of Bedse Buddhist Caves in Pune District, Maharashtra, India)

ซึ่งแผนผังของภูมิคุ้มยังพบการก่อสร้างแพร่หลายในวัดต่างๆ ของเมืองโบราณที่ศรีลังกา วัดในเมืองโบราณพุกาม เมียนมา ตลอดจนมีพัฒนาการสืบเนื่องมายังดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาด้วย ทว่ามีความแตกต่างไปในแง่ของวัสดุก่อสร้างให้สอดคล้องกับวัสดุของท้องถิ่น ในการนี้จึงพบรูปแบบการก่อสร้างภูมิคุ้มเครื่องไม้ที่ถูกรังสรรค์แพร่หลายโดยทั่วไป โดยเฉพาะพื้นที่ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมอยุธยา และรัตนโกสินทร์

3. ผังบริเวณและองค์ประกอบของวัดในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย

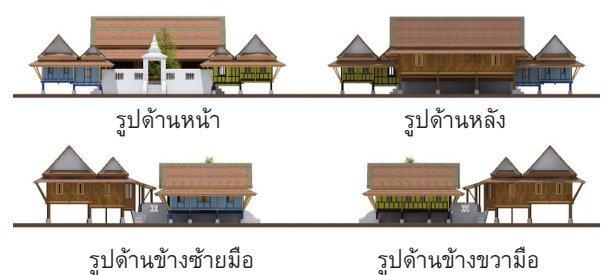
ในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คน และชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ปรากฏหลักฐานความสำคัญของหัวเมืองท่าในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้และคาบสมุทรมลายู (Khongsak, 2011) พื้นที่ดังกล่าวมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามท่าราบลุ่มแม่น้ำที่มีความเหมาะสมสำหรับการทำนา เกิดชุมชนชาวนาอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ ชุมพร ไซยา นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และปัตตานี

ทั้งนี้ เนื่องจากคาบสมุทรภาคใต้เป็นทำเลที่ตั้งที่มีความสำคัญทางการค้า ทำให้ราชธานีกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีความพยายามในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของตนในพื้นที่ไว้ ดังจะเห็นได้ว่าการใช้กลไกทางพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองพื้นที่ดินแดนคาบสมุทรภาคใต้ เครือข่ายพุทธศาสนาของชุมชนในภาคใต้จึงยึดโยงกับศูนย์กลางลุ่มน้ำเจ้าพระยาดังแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายภายในพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง อันทำให้มีการสืบทอดคติและแบบแผนต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาระหว่างกันภายในคาบสมุทรภาคใต้

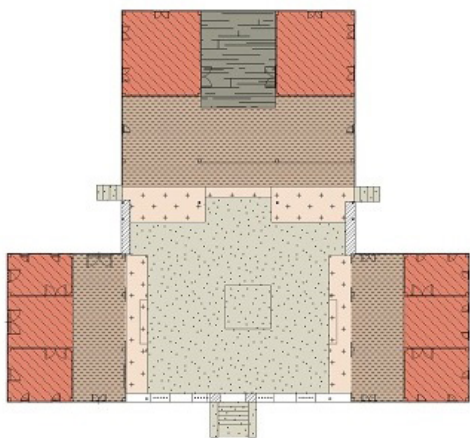
องค์ประกอบผังของวัดในคาบสมุทรภาคใต้ สามารถจำแนกได้เป็นองค์ประกอบส่วน “พุทธาวาส” และ “สังฆาวาส” ทว่าไม่ได้มีการวางผังที่แบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสแยกขาดออกจากกันอย่างชัดเจน เช่น วัดขนาดใหญ่และวัดที่สำคัญในลุ่มน้ำภาคกลาง ทั้งนี้ องค์ประกอบส่วนพุทธาวาสที่พบได้แก่ “พระอุโบสถ” ซึ่งพบทุกวัดและมีขนาดไม่ใหญ่โตนักสอดคล้องกับขนาดของชุมชน และ “พระเจดีย์” ซึ่งจะพบเฉพาะในวัดขนาดใหญ่ (Buranaut & Kirdsiri, 2014, pp. 7-8)

สำหรับองค์ประกอบส่วนสังฆาวาสจะประกอบด้วย “ศาลาโรงธรรม” และ “กุฏิสงฆ์” ทั้งนี้ ศาลาโรงธรรมนั้นมีหน้าที่ใช้สอยเช่นเดียวกับศาลาการเปรียญในภาคกลางหรือหอแจกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะเป็นอาคารอเนกประสงค์สำหรับการประกอบศาสนกิจของผู้คนในชุมชนจำนวนมาก ในคราวเดียวกัน ตัวอาคารจะมีหลังคาประธานเป็นหลังคาทรงจั่วแล้วชักชายคาปีกนกออกมาปกคลุมพื้นที่ใช้สอยโดยรอบเพื่อขยายพื้นที่ใช้สอยให้กว้างขวางมากขึ้น (Ibid, p. 9)

นอกจากนี้ องค์ประกอบภายในพื้นที่ส่วนสังฆาวาสยังมี “กุฏิสงฆ์” ทั้งนี้ แบบแผนกุฏิสงฆ์ที่พบในพื้นที่ภาคใต้มีทั้งรูปแบบของ “กุฏิเรือนหมู่” (ดังรูปที่ 3) ซึ่งเป็นแบบแผนเก่าแก่ที่ยังปรากฏอยู่กับชุมชนและวัดเก่าแก่ที่สืบทอดมาแต่โบราณ ในบทความนี้ จะเรียกว่า “กุฏิแบบจารีต” ทั้งนี้ กุฏิแบบเรือนหมู่จะมีพระภิกษุจำพรรษาราว 5-7 รูป (Pierre, 2013, pp. 93-118) การวางผังของอาคารกุฏิเรือนหมู่นั้นมีลักษณะเป็นห้องกุฏิขนาดไม่ใหญ่นักวางเรียงตัวเป็นแถวล้อมรอบพื้นที่เปิดโล่ง ตรงกลาง (ดังรูปที่ 4) ซึ่งหากพิจารณาการวางผังดังกล่าวจะเห็นว่า ผังพื้นที่ของกุฏินี้มีลักษณะใกล้เคียงกับแบบแผนผังกุฏิที่สืบทอดมาแต่อดีต ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแง่ของวัสดุก่อสร้าง ทว่าในชั้นหลังเริ่มมีความนิยมในการสร้าง “กุฏิเดี่ยว” เนื่องจาก มีความเป็นเอกเทศในการก่อสร้างไม่ต้องรอก่อสร้าง การถวายพร้อม ๆ กัน ซึ่งกุฏิเดี่ยวที่พบนั้นมักจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบอาคารสมัยใหม่

รูปที่ 3 ตัวอย่างแบบสถาปัตยกรรม “กุฏิเรือนหมู่” วัดท้ายยอ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสงขลา ที่เป็นภูมิคุ้มล้อมรอบลานกลาง โดยมีกุฏิประธานอยู่ตรงกลาง ส่วนเรือนทางซ้าย และทางขวาคือกุฏิรอง (An Architectural Model of “Kuti-reuan-moo” shows a main building at the center that was surrounded by small buildings case study of Wat Thai Yo Songkhla province)

รูปที่ 4 ผังพื้นภูมิเรือนหมู่ วัดท้ายยอ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสงขลา ที่เป็นภูมิหลักรอบลานกลาง โดยมีภูมิประธานอยู่ตรงกลาง ส่วนเรือนทางซ้าย และทางขวา คือ ภูมิรอง (An example of enclosure planning of “Kuti-reuan-moo” shows the main building at center surrounded by small buildings case study of Wat Thai Yo Songkhla province)

4. ข้อมูลเบื้องต้นของอำเภอตากใบ และชุมชนพุทธศาสนาในตากใบ

อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เป็นพื้นที่ที่มีคุณลักษณะที่น่าสนใจ กล่าวคือ มีการตั้งถิ่นฐานของผู้นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเรียกตนเองว่าเป็น “ชาวเจ๊ะเห” ซึ่งหมายถึง ภาษาไทยถิ่นใต้สำเนียงตากใบ ซึ่งมีผู้ที่พูดสำเนียงแบบเดียวกันอีกกลุ่มอยู่ที่อำเภอปาดังเบซาร์ จังหวัดปัตตานีด้วย ซึ่งความน่าสนใจของภาษาไทยถิ่นใต้สำเนียงตากใบนี้ถูกทำให้รู้จักครั้งแรกใน ค.ศ. 1965 | พ.ศ. 2508 โดย J. Mavin Brown ในบทความเรื่อง “From ancient Thai to Modern dialects” (Brown, 1985) ซึ่งมีข้อเสนอว่าสำเนียงตากใบมีความสัมพันธ์กับสำเนียงสุโขทัย ต่อมาการศึกษาของ William J. Gedney เสนอว่า ภาษาไทยถิ่นใต้สำเนียงตากใบนี้มีความใกล้ชิดกับกลุ่มผู้พูดภาษาตระกูลไทในแถบสกลนคร, กลุ่มผู้พูดภาษาลาวสำเนียงเวียงจันทน์ และกลุ่มผู้พูดภาษาตระกูลไทแถบหล่มสัก เพชรบูรณ์ และคอนสวรรค์ ชัยภูมิ (Gadney, 1965, pp. 107-112) และการศึกษาของ Puttachart Potibai และ Thananan Trongdee เสนอว่า ภาษาไทยสำเนียงตากใบมีความใกล้ชิดมากกับภาษาผู้ไท (Potibai & Trongdee, 1998, pp. 313-322) ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับเอกสารประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น คือ อิกายัตปัตตานี ที่ให้ข้อมูลว่าในราวรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก่อน

หน้าการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 มีการอพยพเขลยสงครามจากล้านช้างให้ลงมาตั้งถิ่นฐานในแถบปัตตานี โดยอยู่ที่ชุมชน Ban Dang Perit (Kitprasert, 1985, pp. 313-322) ทั้งนี้ ชุมชนชาวเจ๊ะเห หรือชุมชนผู้พูดภาษาถิ่นใต้สำเนียงตากใบนี้ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ราบที่สัมพันธ์กับโครงข่ายตามธรรมชาติของแม่น้ำตากใบ และแม่น้ำโกลกที่เหมาะสมกับการทำนาในอดีต และในแต่ละชุมชนจะมีการสร้างวัดเป็นศาสนสถานของชุมชน

เป็นที่น่าสนใจว่า จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ศึกษานั้น แม้ว่าจะมีข้อเสนอทางวิชาการด้วยระเบียบวิธีทางภาษาศาสตร์ และมีข้อมูลที่สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อันแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้พูดภาษาตระกูลไทที่มีอายุการตั้งถิ่นฐานอย่างช้าในสมัยพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 | คริสต์ศตวรรษที่ 16 ทว่าหลักฐานทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไม่มีหลักฐานใดแสดงความเก่าแก่ถึงอายุที่กำหนดมาข้างต้น ทั้งนี้ สันนิษฐานว่าในการเคลื่อนย้ายมาครั้งนั้นคงลงหลักปักฐานอยู่ที่ชุมชน Ban Dang Perit ซึ่งปัจจุบันไม่ทราบว่าเป็นที่ใด จากนั้นสันนิษฐานว่าเมื่อชุมชนขยายตัวจึงมีการแสวงหาที่ทำกินใหม่ไปยังที่ต่างๆ ในชั้นหลัง รวมทั้งแถบอำเภอตากใบนี้ด้วย

5. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของกุฏิวัดในพื้นที่อ.ตากใบ จ.นราธิวาส

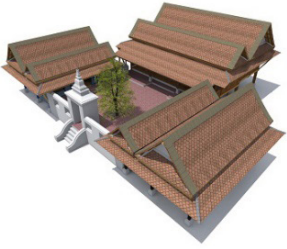
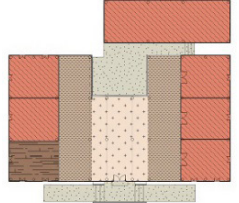
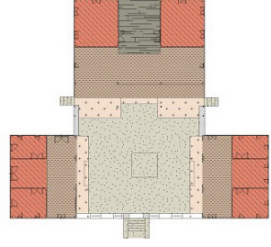
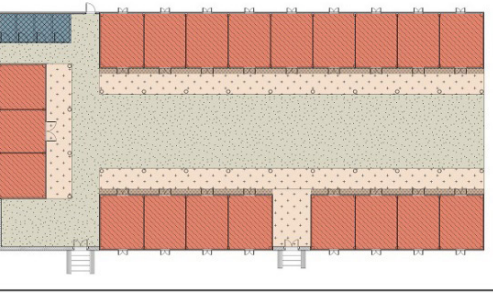
สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ คัดเลือกวัดกรณีศึกษาวัดในเขตตากใบ จำนวน 2 วัด คือ กรณีศึกษาภูมิประธานใหญ่ที่วัดชลธาราสิงเห จำนวน 3 หลัง เนื่องจากเป็นวัดที่พบรูปแบบภูมิไม้ขนาดใหญ่ และวัดชลธาราสิงเหเป็นวัดที่มีความสำคัญ มีประวัติศาสตร์สัมพันธ์กับศูนย์กลางอำนาจของสยามในฐานะเป็นตัวแทนของชุมชนพุทธศาสนาที่สำคัญภายในพื้นที่ และเลือกกรณีศึกษา ภูมิประธานวัดโคกมะเฟือง 1 หลัง โดยวัดโคกมะเฟืองเป็นอีกวัดที่ยังคงหลงเหลือรูปแบบของภูมิไม้ขนาดใหญ่ในสภาพสมบูรณ์ และตัววัดเองตั้งอยู่ในบริบทที่แตกต่างจากวัดชลธาราสิงเห ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ภายในพื้นที่ชุมชนเมืองตากใบ หากแต่วัดโคกมะเฟืองได้เป็นตัวแทนของวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลึกเข้ามากว่าพื้นที่ชุมชนเมือง ทั้งนี้ ในบทความนี้มุ่งอภิปรายเฉพาะภูมิประธานหรือภูมิใหญ่ของวัดรวมทั้งสิ้น 4 หลัง ทั้งนี้ ให้รหัสกรณีศึกษาต่างๆ เป็น ก.1 ถึง ก.4

กรอบความคิดในการศึกษาจะใช้การศึกษาเชิงเปรียบเทียบความแตกต่างจากแบบแผนของการสร้างกุฏิใหญ่หรือกุฏิหมู่ของวัดในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและพื้นที่เกี่ยวเนื่องซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายของชุมชนพระพุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ในอดีตดังกล่าวมาข้างต้นเพื่อศึกษาในความเหมือนหรือความแตกต่างอันนำสู่การอนุมานถึงปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน

ทั้งนี้ กุฏิประธานหรือกุฏิใหญ่ประจำของวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยทั่วไปมีลักษณะเป็น “หมู่กุฏิ” ที่ประกอบขึ้นจากห้องสำหรับพระสงฆ์จำพรรษาวางตัวเรียงรายล้อมรอบพื้นที่ลานโล่งตรงกลาง หรือบางหลังมีการก่อสร้างอาคารตรงกลางเพื่อรองรับกิจกรรมอเนกประสงค์ เช่น หอฉัน หอสวดมนต์ หรือพื้นที่พักผ่อน (ดังรูปที่ 5) อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับการวางผังอาคารของกุฏิในพระพุทธศาสนาตั้งแต่โบราณ ทั้งใน อินเดีย ลังกา พม่า และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ในที่นี้ จะเรียกแผนผังการจัดวางพื้นที่ของกุฏิแบบนี้ว่า “*กุฏิแบบจารีต*” ตลอดทั้งบทความนี้

สำหรับกุฏิประธานหรือกุฏิใหญ่ในพื้นที่อำเภอตากใบ ทั้ง 4 หลังที่คัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษานั้นมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารไม้ขนาดใหญ่ ยกใต้ถุนสูงจากพื้นดิน มีหลังคาประธานคลุมพื้นที่ใช้สอยแทบทั้งหมดของอาคาร ภายในอาคารมีการแบ่งกันห้องด้วยผนังสำหรับส่วนพักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ขนาดพื้นที่ของห้องที่ถูกแบ่งนี้มีขนาดเล็กพอสำหรับใช้พักอาศัย และอยู่ในตำแหน่งด้านใน ซึ่งลึกเข้าไปจากส่วนทางเข้า หากแต่ภายในอาคารมีสัดส่วนของพื้นที่โถงขนาดใหญ่เพื่อใช้สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา

ดังนั้น สถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่เป็นอาคารอเนกประสงค์คล้ายศาลาโรงธรรม ที่มีพื้นที่ใช้สอยกุฏิสงฆ์อยู่ภายใน ซึ่งจะส่งผลให้ลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในของกุฏิ กลายเป็นอาคารที่มีลักษณะการใช้งานทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สำหรับการปฏิบัติศาสนกิจ โดยในรายละเอียดของรูปแบบสถาปัตยกรรม การวางผังพื้นที่ ตำแหน่งของอาคารในผังบริเวณวัดนั้นมีความแตกต่างกันตามบริบทแวดล้อมของวัดที่ปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (ดังรูปที่ 6) และเครือข่ายทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในพื้นที่

	กุฏิทรงไทย วัดวังตะวันตก อ.เมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช	กุฏิเจ้าอาวาส วัดท้ายยอ อ.เมือง จังหวัดสงขลา	กุฏิหมู่ วัดมณีมาวาสวรวิหาร อ.เมือง จังหวัดสงขลา
ภาพ 3 มิติอาคาร			
ผังพื้นที่อาคาร			
 พื้นที่ส่วนชานนอก ชานด้านในระดับที่ 1 ชานด้านในระดับที่ 2 ชานด้านในระดับที่ 3 ชานด้านในระดับที่ 4 ห้องภายในกุฏิสงฆ์ ห้องน้ำ / ส่วนซักล้าง			

รูปที่ 5 ตัวอย่างแผนผัง การแบ่งพื้นที่ใช้สอยและลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกุฏิสงฆ์แบบจารีตในภาคใต้ (The table shows an example of floor space planning and Typology of traditional kuti in the southern of Thailand)

วัดชลธาราสิงเห

วัดโคกมะเฟือง

รูปที่ 6 ผังบริเวณของวัด ที่ทำการศึกษากันทั้ง 2 คือ วัดชลธาราสิงเห และวัดโคกมะเฟือง จากภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมของผังบริเวณที่วางตัวอยู่บนลานทรายและล้อมรอบด้วยทิวไม้สูง ไม้พุ่ม ขึ้นทึบ (Aerial view of Wat Chonthara Singhe and Wat Kok Ma Feuang)

5.1 กฎเจ้าอาวาสวัดชลธาราสิงเห (อาคาร ก.)

จากการทบทวนประวัติการก่อสร้างอาคาร พบว่า ยังไม่อาจสรุปได้ว่าการสร้างขึ้นเมื่อใด เนื่องจากไม่พบเอกสารชั้นต้น อย่างไรก็ตามมีเอกสารทุติยภูมิ 2 ชิ้นที่กล่าวถึงช่วงเวลาในการก่อสร้าง แต่กลับให้ข้อมูลไม่ตรงกัน กล่าวคือ เอกสารชิ้นที่ 1 ให้ข้อมูลว่าสร้างขึ้นในช่วงที่พระครูนราเขตสังฆกิจ (พระศรีทอง) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดในช่วง พ.ศ. 2451–2455 (The office Archaeology and National Museum 10 Songkhla, The Fine Arts Department, 2012) และเอกสารชิ้นที่ 2 ให้ข้อมูลว่าสร้างขึ้นในช่วงที่พระครูพินิจสมณการ (พระปลัดเสาร์) เป็นเจ้าอาวาสในช่วงปี พ.ศ. 2463–2475 (Na Songkhla, 1990) อย่างไรก็ตาม กิติ มีหลักฐานเชิงประจักษ์ในแง่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของผังพื้นและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับกฎของเจ้าอาวาสวัดจันทน์ตลิ่งสนาน ตำบลพร่อน อำเภอดำรงวิทยะปาริวัน ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2432 โดยอยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราว 5 กิโลเมตร และสร้างขึ้นโดยพระครูพินิจสมณการ ดังนั้น ในการศึกษารังนี้ จึงสันนิษฐานช่วงเวลาในการก่อสร้างกฎการศึกษาอาคาร ก. นี้ มีอายุการก่อสร้างในระหว่างปี พ.ศ. 2432–พ.ศ. 2461 (รัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7)

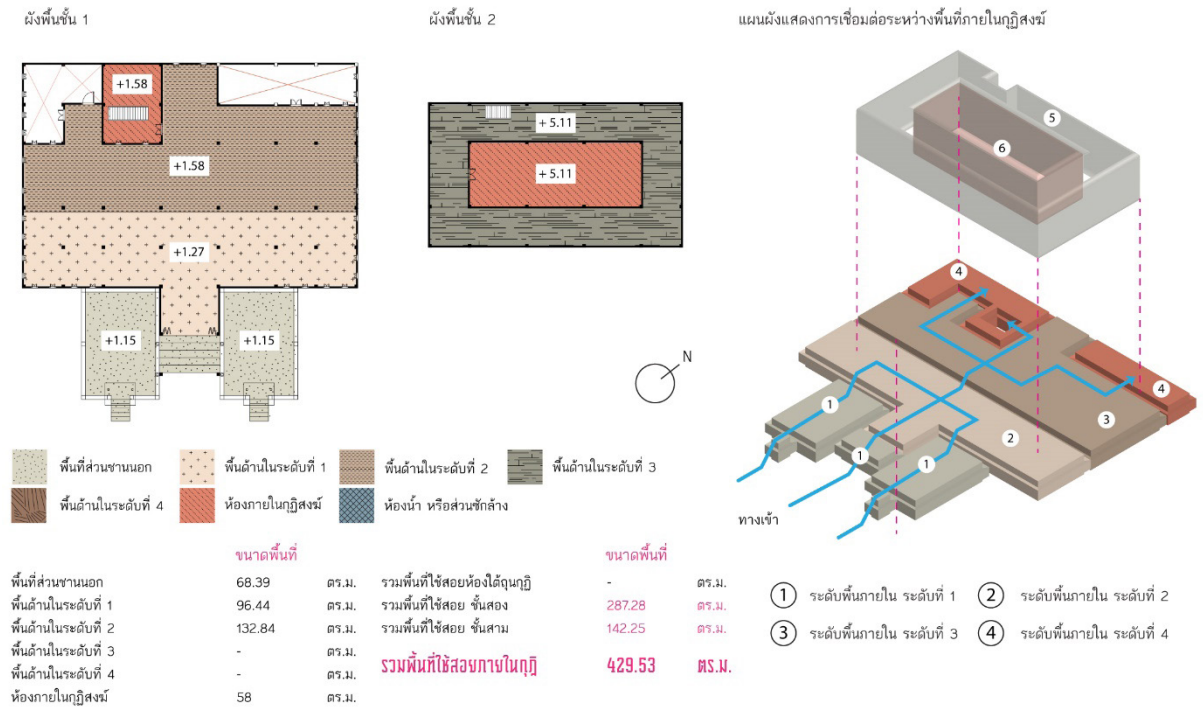
– ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และการประดับตกแต่ง

ก. เป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น ยกใต้ถุน ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกมุขและชานชานด้านหน้าขนาดทางลึก 5 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 14 เมตร และมีขนาดความกว้างด้านหน้า 7 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 21 เมตร ทว่าห้องเสากลางทั้งทางกว้างและลึกนั้นจะมีความกว้างกว่าห้องเสา

อื่นๆ เพราะรองรับพื้นที่โถงภายในอาคารและมุข ด้านกว้าง 7 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 14 เมตร และลึก 3 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 9 เมตร (ดังรูปที่ 7)

ตัวอาคาร ก.1 นี้ ตั้งหันด้านหน้าของอาคารไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หลังคาชุกบนเป็นหลังคาแบบจั่วล้ม (hipped roof) หรือบ้างเรียกกันว่าหลังคาปั้นหย่า และหากเป็นคำเรียกในภาษามลายูเรียกหลังคาแบบ “ลีม่า” หรือ “ลีมอ” หลังคาอาคารที่อยู่ติดลงมาเป็นหลังคาปีกนก โดยรอบทว่าแยกส่วนของหลังคาออกจากกันด้วยผนังอาคารชั้นสอง สำหรับหลังคาทางเข้าประธานด้านหน้าอาคารเป็นทรงจั่วที่มีระดับความลาดชันขององศาหลังคาเดียวกับหลังคาปีกนก หลังคาซุ้มประตูทางเข้าด้านซ้าย-ขวาที่เชื่อมสู่พื้นที่ชานที่กระหนาบมุขประธานเป็นหลังคาแบบมณฑปบนสันหลังคาอาคารทั้งหมดตกแต่งด้วยปูนถอดพิมพ์ (ดังรูปที่ 8)

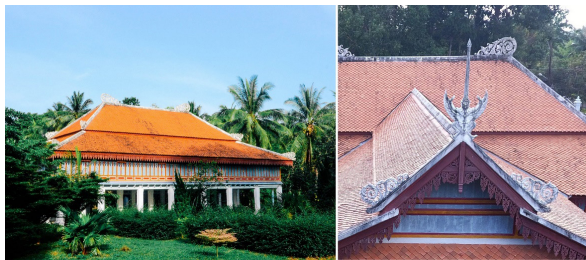
ผนังอาคารเป็นผนังไม้ ช่องหน้าต่างของอาคารมีขนาดเล็กมาก เพียงเพื่อปล่อยให้อากาศหมุนเวียนภายในอาคารได้ ตกแต่งซุ้มหน้าต่างเป็นรูปเรือนยอดมงกุฎที่แสดงออกถึงฐานานุศักดิ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีความใกล้ชิดกับศิลปกรรมของพื้นที่ราบลุ่มเจ้าพระยาอย่างน่าสนใจ นอกจากนี้ ยังมีการออกแบบให้มีช่องลมฉลุลายพรรณพฤกษาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของช่องลมของอาคารในวัฒนธรรมในเขตรมมูม (monsoon culture) ที่ต้องสร้างสภาวะน่าสบายภายในอาคารท่ามกลางภูมิอากาศที่แปรปรวน นอกจากนี้ ผนังของอาคารทาสีตกแต่งด้วยสีที่ฉูดฉาด เช่น วัฒนธรรมของผู้อยู่ท่ามกลางแสงแดดที่สามารถใช้ศักยภาพของแสงทำงานร่วมกับสีสนของอาคารได้อย่างงดงามบนฝาผนังและองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมภายในอาคารก็ตกแต่งด้วยการเขียนสี

รูปที่ 7 ผังพื้นและการเชื่อมต่อภายในกุฏิเจ้าอาวาสวัดชลธาราสิงห์ อำเภอดงบัง จังหวัดนราธิวาส (Plan and floor space planning of abbot kuti of Wat Chonthara Singhe Takbai, Narathiwat Province)

รูปที่ 8 ทักษณภาพกุฏิเจ้าอาวาสวัดชลธาราสิงห์ แสดงให้เห็นรูปแบบของอาคารขนาดใหญ่ ที่ชักหลังคาคลุมโดยรอบพื้นที่ภายใน มีทางขึ้นได้สามทางจากพื้นที่ชานด้านข้างและบันไดเข้าสู่ส่วนกลางของตัวอาคาร (The interior of the abbot kuti of Wat Chonthara Singhe shows the typology of large building with covered wide roof and entrance from side terrace and main stair to center of the building)

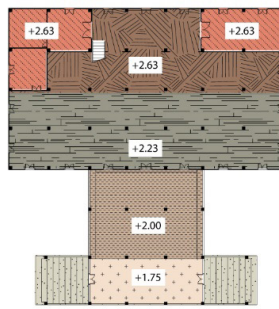

รูปที่ 9 ภาพทัศนียภาพกุฏิสิทธสารประดิษฐ์ เป็นกุฏิรูปแบบของอาคารขนาดใหญ่ ที่ชักหลังคาคลุมโดยรอบพื้นที่ภายในมีปูนปั้นประดับ สัญลักษณ์ครุฑพ่าห์ บริเวณครอบสันหลังคาส่วนมุกทางเข้า ด้านหน้าของอาคาร (The perspective of Kutti Sithisarapradit is a large building with covered wide roof that has garuda stucco decoration over the ridge)

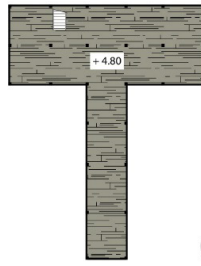
- การจัดวางพื้นที่ใช้สอยของอาคาร

ตัวอาคารมีการจัดวางระดับความสูงของพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารแตกต่างกันหลายระดับ โดยทำการยกพื้นตั้งแต่ +1.35-1.65 เมตร แต่ละระดับชั้นจะมีความแตกต่างกัน 30 เซนติเมตร (ดังรูปที่ 7) สะท้อนถึงจารีตในการให้ความสำคัญและฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับผู้ใช้พื้นที่และลักษณะของกิจกรรมตามจารีตปฏิบัติของวัดในพุทธศาสนา หากพิจารณาในแง่ของผังพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร พบความแตกต่างจากกุฏิแบบจารีต คือ การจัดวางพื้นที่และปฏิสัมพันธ์กับ

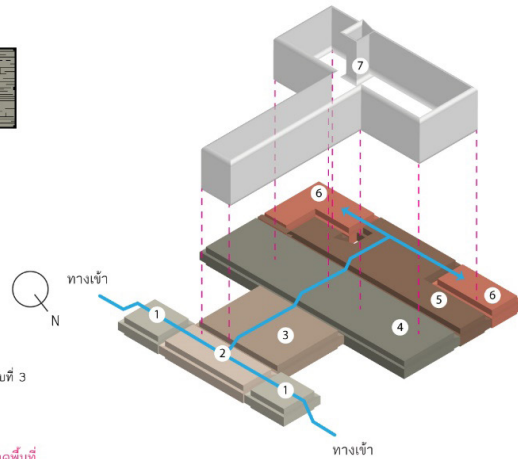
ผังพื้นชั้น 1

ผังพื้นชั้น 2

แผนผังแสดงการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายในกุฏิสงฆ์

พื้นที่ส่วนภายนอก	พื้นที่ภายในระดับที่ 1	พื้นที่ภายในระดับที่ 2	พื้นที่ภายในระดับที่ 3
พื้นที่ส่วนภายนอก	พื้นที่ภายในระดับที่ 1	พื้นที่ภายในระดับที่ 2	พื้นที่ภายในระดับที่ 3
พื้นที่ภายในระดับที่ 4	ห้องภายในกุฏิสงฆ์	ห้องน้ำ หรือส่วนซักล้าง	

ขนาดพื้นที่

พื้นที่ส่วนภายนอก	24.12	ตร.ม.	รวมพื้นที่ใช้สอยห้องใต้ถุนกุฏิ
พื้นที่ภายในระดับที่ 1	23.48	ตร.ม.	รวมพื้นที่ใช้สอย ชั้นสอง
พื้นที่ภายในระดับที่ 2	46.81	ตร.ม.	รวมพื้นที่ใช้สอย ชั้นสาม
พื้นที่ภายในระดับที่ 3	95.96	ตร.ม.	รวมพื้นที่ใช้สอยภายในกุฏิ
พื้นที่ภายในระดับที่ 4	68.15	ตร.ม.	
ห้องภายในกุฏิสงฆ์	39.50	ตร.ม.	

ขนาดพื้นที่

-	ตร.ม.	273.90	ตร.ม.
102.25	ตร.ม.	376.15	ตร.ม.

- ① ระดับพื้นภายใน ระดับที่ 1 ② ระดับพื้นภายใน ระดับที่ 2
③ ระดับพื้นภายใน ระดับที่ 3 ④ ระดับพื้นภายใน ระดับที่ 4

รูปที่ 10 ผังพื้นและการเชื่อมต่อภายในกุฏิสิทธิสารประดิษฐ์ อำเภอดงไผ่ จังหวัดนราธิวาส (Plan and floor space planning of Kuti Sithhisarapradit of Wat Chonthara Singhe Takbai, Narathiwat Province)

สิ่งแวดล้อมจะเห็นว่ามีลักษณะเหมือนกับบ้านที่มีบริเวณหน้าบ้าน กล่าวคือ ต้องเข้ามาในบริเวณบ้าน โดยผ่านซุ้มประตูทางเข้าที่ชันลาดอยู่ทางซ้ายและขวาที่เปรียบได้กับรั้วบ้าน จากนั้นจึงพบกับพื้นที่ลานโล่งสำหรับกิจกรรมนอกประสงค์ ซึ่งต่อเชื่อมกับความโอบของพื้นที่โอบเอนกประสงค์ที่ยกระดับขึ้นจากลาน ถัดเข้าไปอีกหนึ่งห้องเสาได้ทำการยกระดับพื้นขึ้นอีก 1 ระดับ ซึ่งด้านในสุดกันเป็นกุฏิสำหรับเป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ ทำให้เป็นที่น่าสนใจว่า แม้ว่าอาคารจะถูกก่อสร้างอย่างใหญ่โต แต่ทว่าขนาดของพื้นที่ห้องสำหรับจำพรรษาของพระสงฆ์ยังมีขนาดที่สอดคล้องกับที่กำหนดในพระวินัย นอกจากนี้ยังมีบันไดขึ้นสู่พื้นที่ชั้นบนถูกซ่อนไว้ในห้องด้านใน เพื่อใช้เป็นที่พักของมีค่าและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของวัดที่ได้รับจากการถวายจากพุทธศาสนิกชน

พื้นที่ตอนในส่วนจำพรรษานั้นมีการสร้างพื้นที่ปิดล้อมที่ค่อนข้างมิดชิด และป้องกันการบุกรุกได้เป็นอย่างดี ด้วยการลดขนาดช่องเปิดหน้าต่างให้มีขนาดเล็กมาก และเพิ่มแผงระบายอากาศที่ใช้การจลุลายไม่อย่างวิจิตรเพื่อให้อากาศภายในถ่ายเทได้โดยสะดวก การสร้างพื้นที่ปิดล้อมดังกล่าวช่วยให้ผู้อยู่อาศัยภายในสามารถเฝ้าสังเกตความเป็นไปภายนอกได้อย่างดี ในขณะที่คนภายนอกไม่อาจมองลอดเข้ามาเห็นได้เนื่องจากภายในมีความมืดกว่าภายนอกมาก นอกจากนี้ การขึ้นสู่พื้นที่ห้องเก็บของด้าน

บนชั้นสองยังมีฝาดับบันไดที่ช่วยป้องกันผู้บุกรุกที่จะเข้ามาขโมยทรัพย์สินในยามวิกาลได้เป็นอย่างดีอีกด้วย เนื่องจากเส้นทางที่จะขึ้นสู่พื้นที่ตอนบนนั้นไม่สามารถปีนเข้าจากภายนอกได้ เนื่องจากล้อมรอบด้วยผืนหลังคา และมีช่องหน้าต่างเล็ก เพราะฉะนั้นทั้งนี้ในการออกแบบพื้นที่ดังกล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะของพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับการรักษาความปลอดภัยที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

5.2 กุฏิสิทธิสารประดิษฐ์ หรือกุฏิพระครูสิทธิสารวิหารวัตร (อาคาร ก.2)

กุฏิหลังนี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2461 (Khoruamdach, 2012) ก่อนที่จะถูกซ่อมใหม่ใน พ.ศ. 2498 ซึ่งโครงสร้างเสาต่างๆ เสื่อมสภาพ ซึ่งการซ่อมสร้างครั้งนั้นอยู่ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส (พ.ศ. 2484-2502)

- ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และการประดับตกแต่ง

อาคาร ก.2 เป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น ยกใต้ถุนจากพื้นดินสูงกว่าอาคาร ก.1 ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างมาก่อนหน้าทั้งนี้ อาคาร ก.2 หลังนี้ มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดทางลึก 4 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 11 เมตร และมีขนาดความกว้างด้านหน้า 7 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 18.60 เมตร และมุขด้านกว้าง 3 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 7.70 เมตร และลึก 3 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 9 เมตร

อาคาร ก.2 ตั้งหันด้านหน้าของอาคารไปทางทิศเหนือเฉียงทางตะวันออกเล็กน้อยเพื่อหันไปทางพระอุโบสถและแม่น้ำตากใบซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีต หลังคาชุดบนเป็นหลังคาแบบจั่วล้ม (hipped roof) และมีหลังคาปีกนก ด้านหน้าเป็นมุขโถงขนาดใหญ่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ และมีบันไดทอดมาเป็นทางขึ้นทั้งสองฝั่งของมุข ส่วนหลังคามุขโถงตกแต่งด้วยปูนปั้นรูปครุฑพ่าห์ซึ่งเป็นตราแผ่นดินที่ใช้มาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 หรืออาจจะได้รับมาจากกรมพระราชวังใหญ่ซึ่งประดิษฐานปี พ.ศ. 2454 ในสมัยรัชกาลที่ 6 (ดังรูปที่ 9) ซึ่งในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดชลธาราสিংเหด้วยในปี พ.ศ. 2458 การปรากฏขึ้นของตราดังกล่าวช่วยเน้นย้ำให้เห็นถึงการแสดงออกถึงความพยายามจะผูกโยงสัญลักษณ์ของการเมืองปกครองของราชสำนักส่วนกลางมาแสดงออกในพื้นที่อย่างน่าสนใจ และแสดงให้เห็นความใกล้ชิดในแง่ของการรับข้อมูลข่าวสารจากส่วนกลางมายังท้องถิ่นอีกด้วย เพราะตราพระครุฑพ่าห์ในฐานะของตราแผ่นดินเพิ่งถูกทำให้รับรู้ก่อนหน้าการสร้างกุฏิหลังนี้ไม่นานนัก นอกจากนี้ มีการประดับตกแต่งปลายสันหลังคา และส่วนปลายครอบสันหลังคาบริเวณมุขมีลวดลายปูนถอดพิมพ์ลายพรรณพฤกษา เชิงชายอาคารตกแต่งด้วยแผ่นไม้แกะสลักเป็นลายห้อยลงมาตลอดแนวชายคา ทั้งภายนอกและภายในกุฏิทาสีสนอย่างสดใส

ผนังอาคาร ก.2 เป็นผนังไม้ เจาะช่องหน้าต่างไม่มากนัก เพียงเพื่อปล่อยให้อากาศหมุนเวียนภายในอาคารได้ การตกแต่งกรอบหน้าต่างทำเป็นซุ้มแบบเรือนยอดมุงกุฎเช่นเดียวกับอาคาร ก.1 ซึ่งทำให้เห็นความสืบเนื่องของจารีตในการประดับตกแต่ง สำหรับฝาผนังระดับที่สูงขึ้นจากพื้นเล็กน้อยในส่วนที่สัมพันธ์กับพื้นที่โถงภายในของอาคาร ออกแบบเป็นผนังไม้ฉลุลายประจำยามเพื่อสร้างสภาวะน่าสบายในอาคาร จะเห็นได้ว่าผนังส่วนดังกล่าวเอื้อให้กับผู้ใช้อาคารในระดับที่นั่งกับพื้นเพื่อได้รับลมที่ไหลเวียน รวมถึงสามารถมองสอดส่องออกไปภายนอกอาคารได้

- การจัดวางพื้นที่ใช้สอยของอาคาร

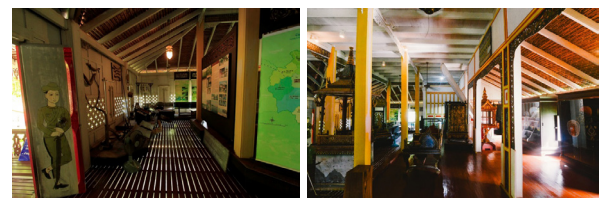
กุฏิ ก.2 นี้เป็นอาคารยกใต้ถุนสูงทำให้มีพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร ซึ่งแต่เดิมนั้นนั้นโครงสร้างเสาอาคารทั้งหลังเป็นเสาไม้ หลังจากการซ่อมแซมในชั้นหลังได้เปลี่ยนแปลงเสาใต้ถุนอาคารเป็นคอนกรีต

สำหรับพื้นที่บนอาคาร จะเห็นได้ว่ามีพื้นที่โถงทางเข้าที่ทำหน้าที่เป็นมุขหน้าขนาดใหญ่ของอาคารเพื่อสร้างความโดดเด่น และทำให้เกิดพื้นที่ใช้สอยเอนกประสงค์ที่มี

ลักษณะโถงโล่ง ที่มีลักษณะลึกเข้าไปตอนในเพื่อเชื่อมกับพื้นที่ในอาคารประธาน ซึ่งมุขโถงดังกล่าวนี้ทำหน้าที่สำหรับเป็นพื้นที่สัญจร (circulation) และพื้นที่เชื่อมต่อ (transition Space) ระหว่างพื้นที่ด้านนอกกับพื้นที่ด้านใน (ดังรูปที่ 10)

ถัดเข้าไปจากส่วนมุขด้านหน้า พื้นที่ภายในถูกกั้นด้วยฝาผนังไม้เพื่อตัดขาดกับพื้นที่โถงภายนอกที่มีคุณลักษณะของความเอนกประสงค์และสาธารณะ เข้าสู่พื้นที่ภายในที่มีลักษณะเป็นพื้นที่โถงขนาดใหญ่แต่ทว่าเมื่อพิจารณาาร่วมกับฝาผนังที่ทำหน้าที่ปิดล้อมพื้นที่จะเห็นได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวได้แสดงคุณลักษณะของพื้นที่แบบส่วนตัว (private) แต่ก้ใช้ทำกิจกรรมเอนกประสงค์เพียงแต่ไม่ได้แสดงคุณลักษณะความเป็นสาธารณะเช่นพื้นที่มุขด้านหน้า

พื้นที่ 2 ห้องเสาด้านในสุด ถูกกั้นให้ตัดขาดออกจากพื้นที่โถงใน และยกระดับพื้นขึ้นเพื่อแสดงคุณลักษณะที่แตกต่างกันของลำดับศักดิ์ของพื้นที่ ภายในกันเป็นห้องขนาดเล็กสำหรับจำพรรษา จำนวน 4 ห้อง และภายในมีบันไดขนาดเล็กสูงชันนำพาขึ้นไปยังห้องชั้น 2 (ดังรูปที่ 11) ซึ่งหากมองจากภายนอกจะไม่อาจสังเกตเห็นได้ว่าภายในนั้นมีอาคารชั้นสองซ่อนอยู่ เนื่องจากพื้นที่ชั้นสองไม่แสดงถึงหน้าต่างหรือคอสองอาคาร หากแต่จอบดบังพื้นที่ภายในด้วยผืนหลังคาทรงปั้นหยายของจั่วประธานของอาคาร แสดงคุณลักษณะของพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อรักษาความปลอดภัยสำหรับเก็บข้าวของเครื่องใช้สำคัญ

รูปที่ 11 พื้นที่ภายในกุฏิสิทธิสารประดิษฐ์ มีความแตกต่างของพื้นที่เปลี่ยนผ่านของแต่ละส่วนในพื้นที่และผนัง (The interior design of Kuti Sithisarasapradit shows the transition elements wall and flooring)

5.3 กุฏิพระครูวิมลภาพนกิจ (อาคาร ก.3)

อาคาร ก.3 นี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2482 ในช่วงที่พระครูพินิจสมณการ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชลธาราสিংเห

- ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และการประดับตกแต่ง

อาคาร ก.3 เป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น ยกใต้ถุนจากพื้นดินสูงกว่าอาคาร ก.1 โดยมีลักษณะเช่นเดียวกันกับอาคาร ก.2 คือ ในส่วนของอาคารประธานนั้นยกพื้นสูงสุด ถึง 1.85 เมตร ทั้งนี้ อาคาร ก.3 หลังนี้ มีผนัง

รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดทางลึก 1 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 5 เมตร และมีขนาดความกว้างด้านหน้า 5 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 8 เมตร และมุขด้านกว้าง 5 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 16 เมตร และลึก 1 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 4.20 เมตร ทั้งนี้ อาคาร ก.3 ตั้งหันด้านหน้าของอาคารไปทางทิศเหนือ เบี่ยงทางตะวันออกเล็กน้อยไปทางพระอุโบสถและแม่น้ำตากใบซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีตเช่นเดียวกับอาคาร ก.2

หลังคาชุดบนเป็นหลังคาแบบจั่วลัม และมีหลังคาปีกนก ด้านหน้าเป็นมุขโถงขนาดใหญ่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เอนกประสงค์และมีบันไดทอดมาเป็นทางขึ้นทั้งสองฝั่งของมุข เช่นเดียวกับอาคาร ก.2 ตกแต่งปลายสันหลังคา และส่วนปลายครอบสันหลังคาบริเวณมุมมีลวดลายปูนถอดพิมพ์ลายพรรณพฤกษา (ดังรูปที่ 12) เชิงชายอาคารตกแต่งด้วยแผ่นไม้แกะสลักเป็นลายห้อยลงมาตลอดแนวชายคา ทั้งภายนอกและภายในกุฏิทาสีสนอย่างสดใส

ผนังอาคารเป็นไม้มีการเจาะช่องหน้าต่างไม่มากนัก ทว่าไม่มีการใช้ผนังเหนือพื้นฉลุลายเช่นอาคาร ก.2 เนื่องมาจากการจัดวางพื้นที่ภายในอาคารไม่ซับซ้อนเท่าอาคาร ก.2 แต่อาคาร ก.3 นี้ใช้องค์ประกอบของแผนระบายอากาศเหนือผนังแทน รวมไปถึงการใช้แผนระบายอากาศเหนือช่องเปิดหน้าต่าง ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าวิธีการออกแบบแผนระบายอากาศเหนือผนังนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในการปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่นมลายูในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างด้วย ทั้งนี้ แผนระบายอากาศเหนือช่องเปิดหน้าต่างนี้เป็นแผงไม้อยู่ในที่ฉลุและสลักเป็นรูปพระศุภพาห์และพรรณพฤกษา

- การจัดวางพื้นที่ใช้สอยของอาคาร

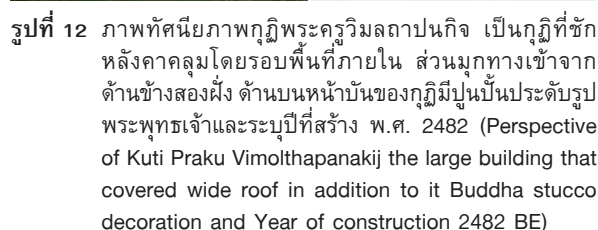
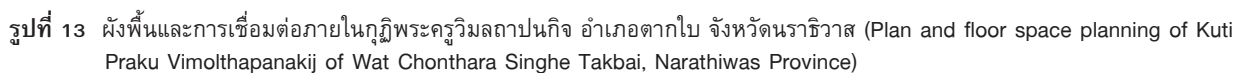
กุฏิ ก.3 นี้เป็นอาคารยกใต้ถุนสูงเช่นเดียวกับกับอาคาร ก.3 ทำให้มีพื้นที่ใช้สอยภายใต้อาคาร ทว่าเสาใต้ถุนนั้น ถูกออกแบบเป็นเสาเครื่องก่อมาตั้งแต่แรกสร้างจึงมีการตกแต่งเป็นลวดบัวอย่างสวยงามแตกต่างไปจากอาคาร ก.2 ซึ่งมาเปลี่ยนเสาโครงสร้างใต้ถุนในชั้นหลัง

สำหรับพื้นที่บนอาคาร ก.3 จะเห็นได้ว่ามีพื้นที่โถงทางเข้าที่ทำหน้าที่เป็นมุขหน้าขนาดใหญ่ของอาคารเพื่อสร้างความโดดเด่น และทำให้เกิดพื้นที่ใช้สอยเอนกประสงค์ที่มีลักษณะโถงโล่ง ที่มีลักษณะลึกเข้าไปตอนในเพื่อเชื่อมกับพื้นที่ในอาคารประธาน เช่นเดียวกับอาคาร ก.2 ทว่ามีการเพิ่มพื้นที่ส่วนชานพักบันไดชานอยู่ด้านซ้าย-ขวาของมุขโถงด้านหน้า ออกแบบเป็นชานเครื่องก่อผสมคอนกรีตแตกต่างไปจากอาคาร ก.2 ที่บันไดเล่นขึ้นไปบรรจบกับมุขโดยตรง ซึ่งการออกแบบพื้นที่ส่วนชานดัง

กล่าวของอาคาร ก.3 นั้นมีลักษณะเดียวกันกับอาคาร ก.1 แสดงให้เห็นว่าในการออกแบบอาคาร ก.3 นั้นได้ใช้ข้อดีของคุณลักษณะพื้นที่ของอาคารที่ก่อสร้างมาก่อนหน้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบอาคารหลังนี้ให้ตอบโจทย์การใช้สอย (ดังรูปที่ 13)

สำหรับมุขโถงด้านหน้าทำหน้าที่เอนกประสงค์สำหรับพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสคงจะเห็นได้ว่าการลดระดับพื้นที่แตกต่างกัน และมุขโถงด้านหน้าหน้านั้นไม่ได้ทำหน้าที่เป็นทางเชื่อมสู่อาคารประธานสำหรับฆราวาส เพราะพื้นที่ที่ยกระดับขึ้นนั้นเล่นเชื่อมเป็นเนื้อเดียวกันกับพื้นที่ตอนใน แสดงให้เห็นว่าระดับที่ยกขึ้นดังกล่าวเป็นพื้นที่สงวนเฉพาะสำหรับพระสงฆ์ มุขโถงหน้าที่อยู่ภายใต้หลังคาจั่วดังกล่าวจึงไม่ได้ทำหน้าที่เช่นเดียวกันกับอาคาร ก.2 แม้ว่าท่วงทีในการออกแบบจะคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อพิจารณาในแง่การใช้สอยและความหมายแล้วแตกต่างกัน พื้นที่ถัดเข้าไปเป็นพื้นที่โถงที่เชื่อมต่อกับมุขด้านหน้าผ่านระดับพื้นที่เท่ากันมีคุณลักษณะของความเอนกประสงค์ ทว่าแสดงคุณลักษณะของพื้นที่แบบส่วนตัว สงวนไว้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งแสดงออกถึงคุณลักษณะดังกล่าวผ่านการเชื่อมระดับพื้นที่ที่มีความสูงเดียวกัน รวมทั้งระดับพื้นของส่วนพักจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ด้วย เป็นที่น่าสนใจว่า ช่องเปิดหน้าต่างของห้องเสากลาง จำนวน 2 ช่องของพื้นที่โถงนี้ใช้รูปแบบเป็นหน้าต่างที่วางจรดระดับพื้นที่แสดงคุณลักษณะของประตูไปในขณะเดียวกัน หน้าต่างแบบดังกล่าวช่วยให้เข้าใจในแง่ของการใช้งานอาคาร ก.3 และพื้นที่โถงภายในยามที่ประกอบพิธีต่างๆ ที่ใช้ช่องหน้าต่างที่วางตัวจรดพื้นดังกล่าวในฐานะของเส้นทางใช้สอย เช่น การขนย้ายข้าวของต่างๆ ด้วย

ความน่าสนใจอีกประการของอาคาร ก.3 จะเห็นได้ว่า ขนาดของห้องกุฏิมีขนาดใหญ่ขึ้น และจำนวนห้องภายในอาคารมีจำนวนน้อยลง ลำดับความซับซ้อนจากพื้นที่สาธารณะเข้าสู่พื้นที่ส่วนตัวนั้นมีลำดับการเข้าถึงที่ซับซ้อนน้อยลง แต่ยังคงมีห้องด้านบนชั้นสองที่มีคุณลักษณะเช่นเดียวกับอาคาร ก.2

จากการทบทวนประวัติการก่อสร้าง ไม่พบเอกสาร
ชั้นต้นที่ระบุปีในการก่อสร้างอาคาร ทว่าทราบปีการตั้งวัด
คือ พ.ศ. 2417 (National Office of Buddhism, 2017)
โดยจากเอกสารหุติยภูมิ 2 ชุด สรุปรประวัติการก่อตั้ง
วัดโคกมะเฟืองได้ว่าพระครูโอภาสพุทธคุณ หรือพระ
อธิการพุทธ (พูด อินทโชโต) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งวัดชลธารา
สิงเห โดยแต่งตั้งให้พระไชย (ไชย พรหมสกุล) เป็นผู้ดูแลวัด
ต่อมาพระไชยได้ไปนมัสการพระธรรมวินัย (จู๋) ชาวบาง
ขุนทอง เมืองตากใบ จากวัดชลธาราสิงเหให้มาเป็นเจ้า
อาวาสรูปแรกของวัดโคกมะเฟือง (Na Songkhla, 1990,
p. 75) ทั้งนี้ พระธรรมวินัยเป็นช่างฝีมือจึงได้ก่อสร้าง
เสนาสนะต่างๆ ในวัด รวมทั้ง มณฑปพระพุทธบาทที่
ประดิษฐานภายในกุฏิ พระประธานและฐานชุกชีใน
พระอุโบสถ หน้าบันปูนปั้นที่อุโบสถ และใบเสมา (Na

อาคาร ก.4 เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ยกใต้ถุน ผังพื้นแบบ
 ตรีมุข โดยส่วนของโถงอาคารด้านในเป็นผังพื้นรูปสี่เหลี่ยม
 ผืนผ้า ขนาดทางลึก 4 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 12 เมตร
 และมีความกว้าง 5 ห้องเสา รวมเป็นระยะ 20.40 เมตร
 ส่วนโถงทางเข้าบริเวณมุขยื่น มีขนาดทางลึก 3 ห้องเสา
 รวมเป็นระยะ 9.90 เมตร และมีความกว้าง 10.40 เมตร
 (ดังรูปที่ 15)

ตัวอาคารหันด้านหน้าของอาคารไปทางทิศตะวันออก หลังคาชุดบนเป็นหลังคาทรงจั่วซ้อน 2 ชั้นมีหลังคาปีกนก ชักชายคาคลุมโดยรอบ ด้านหน้าทางเข้าอาคาร หลังคาซุ้ม ประตูทางเข้าเป็นทรงจั่วลดระดับจากชายคา บนสันหลังคา อาคารทั้งหมดตกแต่งด้วยปูนปั้นลายเครือเถาทรงแหลม โดยปลายสันหลังคาทรงจั่วประธานประดับด้วยตัวหงา ส่วนปลายหลังคาปีกนกประดับปูนปั้นรูปทางหงส์หรือหัวนาค ด้านบนหน้าบันหลังคาประธานทั้งสามด้าน เจาะช่องลม ขนาดเล็ก หน้าบันละ 2 ช่อง (ดังรูปที่ 14) ประดับช่องลม ด้วยกรอบไม้ หน้าที่ช่องช่องลม เพื่อระบายอากาศภายใน บริเวณโครงสร้างอาคาร ซึ่งทำให้เกิดการระบายอากาศ ความร้อนภายในอาคาร สร้างสภาวะน่าสบายภายในพื้นที่ ใช้สอยภายในอาคาร

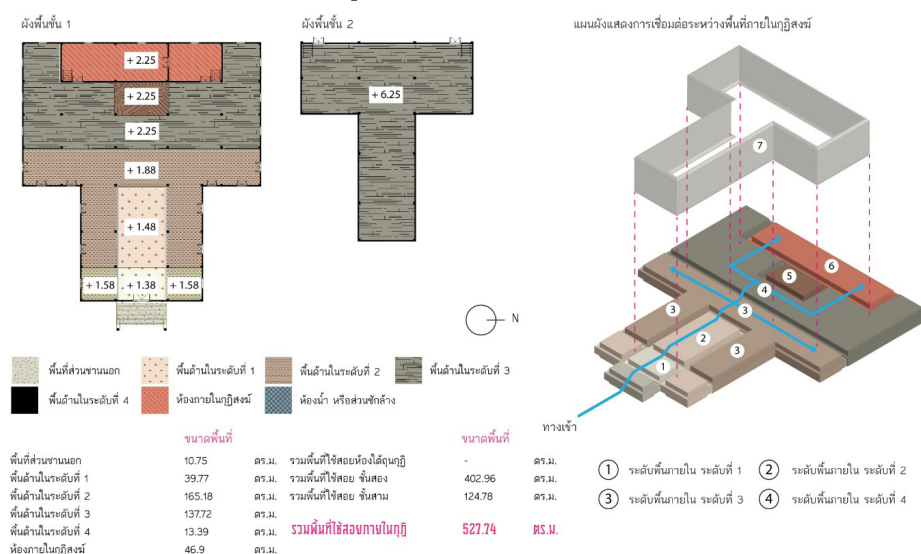
ผนังตอนล่างเป็นฝาไม้กระดานแบบตีซ้อนเกล็ดตาม
แนวนอนประดับด้วยไม้แกะสลักกลุลายตอนกลางของผนัง
ระหว่างช่องหน้าต่างในแต่ละบาน หน้าต่างเรือนบานเปิด

จะเห็นได้ว่า การศึกษาอาคาร ก.4 จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากกุฏิที่วัดชลธาราสিংเหแห่ง 3 หลัง (ก.1, ก.2, และ ก.3) โดยเฉพาะคุณลักษณะของพื้นที่ภายใน กล่าวคือ กุฏิทั้งสามหลังที่วัดชลธาราสিংเหแสดงคุณลักษณะของกุฏิที่มีความโถงโล่ง และแสดงความพื้นที่สาธารณะมากกว่าอาคาร ก.4 ที่วัดโคกมะเฟือง ที่แสดงคุณลักษณะของพื้นที่ส่วนบุคคล (private space) ดังจะเห็นได้ว่าอาคาร ก.1-3 แม้จะมีการจัดการพื้นที่เพื่อรักษาความปลอดภัย โดยเฉพาะส่วนเก็บรักษาข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้พื้นที่อาคารชั้นสองและต้องเข้าผ่านพื้นที่ส่วนจำพรรษาของพระสงฆ์ เช่นกัน ทว่าการปิดล้อมพื้นที่โถงกลางของอาคาร ก.4 นั้น กลับไม่เปิดโอกาสให้มีพื้นที่โถงโล่งไม่มีผนังเช่นอาคาร ก.1-3 เลย อีกทั้งผนังที่ปิดล้อมนั้นมีความมิดชิด เชื่อมต่อกับบรรยากาศภายนอกผ่านช่องแสงที่ฉลุลายเท่านั้น กล่าวคือ คนที่อยู่ภายนอกอาคารจะไม่มีโอกาสมองเห็นเข้าไปเห็นความเคลื่อนไหวภายในอาคารได้เลยเพราะเป็นพื้นที่ที่แสงน้อย ในขณะที่ผู้ที่อยู่อาศัยภายในกลับเห็นความเคลื่อนไหวภายนอกได้เป็นอย่างดี คุณลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของการปกป้อง (defensive space) อย่างน่าสนใจ (พิจารณารูปที่ 16 ประกอบ) และมีระดับของการปกป้องที่สูงกว่ากุฏิที่วัดชลธาราสিংเห ซึ่งเป็นวัดหลวงสำคัญและตั้งอยู่ในพื้นที่

เมื่อพิจารณารูปแบบของการใช้งานพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร พบว่า พื้นที่ภายในอาคารเป็นพื้นที่โถงโล่งขนาดใหญ่ เพื่อสร้างรูปแบบการใช้สอยอเนกประสงค์ภายในอาคาร แต่ใช้ระดับของพื้นที่เพื่อแบ่งแยกฐานานุกิจของการใช้สอยพื้นที่ ตามจารีตปฏิบัติของวัดในพุทธศาสนา ทำให้ผืนพื้นของอาคารได้รับการออกแบบให้มีการจัดวางระดับความสูงของพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารหลายระดับ โดยมีการยกระดับของผืนพื้นตั้งแต่ 1.18-2.05 เมตร แต่ละระดับจะมีความแตกต่างกัน 10-40 เซนติเมตร (พิจารณารูปที่ 15 ประกอบ)

รูปที่ 14 ทศนียภาพกุฎิเจ้าอาวาสวัดโคกมะเฟือง ตั้งอยู่บนลาน
ทรายขาว ใกล้กับพระอุโบสถของวัด ทำหน้าที่เป็นอาคาร
อเนกประสงค์ภายในวัดไปพร้อมกับการเป็นกุฏิสงฆ์ โดย
มีทิวมะพร้าวล้อมอยู่รายรอบ (The perspective of the
abbot kuti of Wat Kok Ma Feuang, a multi-functioning
building, is located among coconut trees)

รูปที่ 15 ผังพื้นและการเชื่อมต่อภายในกุฏิเจ้าอาวาส วัดโคกมะเฟือง อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนราธิวาส (Plan and floor space planning of the abbot kuti of Wat Kok Ma Feuang Takbai, Narathiwat)

รูปที่ 16 ภูมิปัญญาการออกแบบพื้นที่ภายใน ที่ทำให้เกิดคุณลักษณะของการใช้แสงภายในพื้นที่กุฏิเจ้าอาวาส วัดโคกมะเฟือง จากภาพแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของแสงที่เกิดขึ้นภายใน (ภาพซ้าย) ที่มีความสว่างพอเหมาะต่อการทำกิจกรรมภายใน และแสงภายนอก (ภาพขวา) ที่สว่างจ้า ทำให้ผู้ที่อยู่ภายในอาคารสามารถสังเกตความเคลื่อนไหวต่างๆ ภายนอกได้เป็นอย่างดี (Local wisdom of interior design to control lighting inside the building (left) The photo shows how the light inside the building was controlled (right) The residents can see the activities outside clearly)

พื้นที่ช่วงเสาแรกเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ส่วนโถง โดยเป็นพื้นไม้ตีเว้นร่อง ซึ่งเป็นคุณลักษณะการออกแบบที่พบได้จากเรือนพื้นถิ่นภาคใต้ เพื่อทำให้ดินทรายที่ติดเท้าของผู้ใช้สอยอาคารหล่นลงไปพื้นดินด้านล่าง พื้นที่ 2 ห้องเสาถัดไปของช่วงเสากลาง เป็นพื้นปูนลวดระตูปต่ำกว่าพื้นไม้โถงส่วนกลางและปีกอาคารถัดออกมาเป็นสำหรับเสนากรรมและรับรองพุทธบริษัทพื้นภูมิปูด้วยไม้กระดานเรียบขัดติดกัน ตอนในสุดของตัวเรือนแบ่งเป็น 2 ห้อง ส่วนห้องพักนี้อยู่ในพื้นที่ส่วนเดียวกับโถงอันเป็นอาสน์สงฆ์ ห้องฝั่งซ้ายมีบันไดสูงชันนำไปสู่ส่วนชั้นสอง โดยพื้นที่ชั้นสองไม่ปรากฏการใช้สอยอาคาร

6. ผลการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของกุฏิวัดในพื้นที่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส

จากการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม และการใช้สอยพื้นที่ภายในของกุฏิสงฆ์ขนาดใหญ่ในวัดพุทธในพื้นที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส พบพัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม การกำหนดและการจัดวางพื้นที่ภายใน รวมถึงภูมิปัญญาของการออกแบบการอยู่ร่วมกับภูมิประเทศโดยสามารถจำแนกลักษณะเฉพาะที่ปรากฏผ่านสถาปัตยกรรมได้ดังนี้

6.1 การวางผัง

ลักษณะเฉพาะของกลุ่มกุฏิสงฆ์กรณีศึกษา เป็นรูปแบบการวางผังที่มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างจาก

กุฏิสงฆ์แบบจารีตโดยทั่วไปที่วางตัวของแนวกุฏิล้อมรอบลานโล่งตรงกลางเช่นที่แพร่หลายกันในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตาม ยังไม่อาจสรุปได้ในที่นี้ว่า ลักษณะการวางผังที่แตกต่างไปโดยสิ้นเชิงดังกล่าวนี้มีจุดเปลี่ยนแปลงอย่างไร ในอดีตเคยมีกุฏิที่มีการวางผังแบบดังกล่าวในพื้นที่ที่ละแวกนี้แล้วค่อยๆ เปลี่ยนแปลงหรือไม่ หรือว่ารูปแบบกุฏิใหญ่เช่นนี้ได้รับการก่อสร้างมาตั้งแต่แรกได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อสร้างพระอาราม เนื่องจากประวัติการก่อสร้างนั้นก็มิอาจไม่เกินไปกว่ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ รูปแบบของผังพื้นที่มีมุขยื่นออกไป 3 ด้าน คล้ายผังรูปตัว T เนื่องจากต้องการเน้นให้เห็นทางเข้าหลักที่ชัดเจน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า อาคารที่สันนิษฐานว่ามีอายุเก่าแก่ที่สุดในบรรดาอาคารกรณีศึกษานั้น คือ กุฏิเจ้าอาวาส วัดชลธาราสิงเห (อาคาร ก.1) จะยังไม่ได้เน้นความสำคัญของประตูทางเข้ามากนัก ทว่าในอาคารที่สร้างขึ้นในระยะต่อๆ มากลับให้ความสำคัญแก่มุขกลางมากขึ้น ซึ่งรูปแบบอาคารที่ให้ความสำคัญกับมุขกลาง และมีบันไดเชื่อมต่อทั้งปีกซ้ายและปีกขวาดังกล่าวนั้นเริ่มพบความนิยมแพร่หลายมาจากอาคารของรัฐที่สร้างให้สถาปัตยกรรมทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจนอกเหนือไปจากหน้าที่ใช้สอยด้วย

นอกจากนี้ ความนิยมในการสร้างมุขโถงคลุมบันไดหรือจุดเปลี่ยนผ่านจากนอกอาคารสู่ภายในอาคารนั้นยังตอบโต้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเรื่องสภาวะแวดล้อมที่

แปรปรวนที่มีฝนตกแดดออก และสภาวะแวดล้อมที่รุนแรง ทำให้จำเป็นต้องออกแบบพื้นที่หลบแดดหลบฝนในจุดเชื่อมต่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสถาปัตยกรรมของภาคใต้

6.2 การใช้ใต้ถุน

จากการสำรวจจริงวัดอาคาร และเมื่อนำศึกษากับคุณลักษณะของพื้นที่ใต้ถุนกับระดับความสูงจากพื้นดินไปถึงพื้นชั้นบน จะเห็นว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้นการยกพื้นมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้พ้นจากระดับน้ำท่วม เนื่องจากจากทำเลที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากพรุและป่าชายเลนธรรมชาติ ซึ่งมีระดับน้ำขึ้นลง และน้ำหลากท่วมในบางฤดูกาล นอกจากนี้ การสร้างอาคารยกพื้นยังสร้างให้เกิดการหมุนเวียนถ่ายเทของอากาศจากใต้ถุนอาคารเพราะฉะนั้นการสร้างเรือนยกพื้นในระยะแรกเริ่มจึงตอบโจทย์ของการอยู่อาศัยและการสร้างสภาวะน่าสบายภายในอาคาร ดังจะเห็นได้ว่าภูมิเจ้าอาวาสวัดชลธารสิงเห (อาคาร ก.1) ที่เก่าแก่ที่สุดเป็นอาคารที่ยกพื้นน้อยที่สุด และอาคารภูมิเจ้าอาวาสหลังที่สร้างขึ้นในระยะเวลาต่อ ๆ มาได้ยกพื้นสูงมากขึ้น อันแสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของความนิยมในการเข้าไปใช้งานใต้ถุนของอาคาร ซึ่งเดิมทีนั้นในสังคมจารีตพุทธศาสนา จะไม่ใช่ใต้ถุนอาคารด้วยความเชื่อเรื่องการถือหัวไม้ไปเดินลอดใต้โครงสร้างรับพื้นของเรือนที่มีคนเหยียบยืนอยู่ด้านบน

6.3 ฐานานุศักดิ์ของผังพื้นที่ภายในอาคาร

จากการศึกษาพบว่า อาคารกรณีศึกษา มีการจัดวางพื้นที่ที่สัมพันธ์กับฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้และประเภทของกิจกรรมภายในพื้นที่โดยใช้การเปลี่ยนระดับของพื้นเป็นเครื่องกำกับ ทั้งนี้พบว่า มีพื้นที่และฐานานุศักดิ์ที่แตกต่างกัน 4 ระดับ โดยการเปลี่ยนระดับความสูงจะต่างกันอยู่ที่ 30–40 เซนติเมตร

ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวนี้พบในภูมิแบบจารีตในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและภายในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธถิ่นใต้โดยทั่วไป เพราะในผังพื้นที่ใช้สอยของเรือนจะพบการให้ความสำคัญกับลำดับศักดิ์ของพื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่ส่วนห้องนอนของเรือนนอนจะมีระดับพื้นที่สูงที่สุด รองลงมาจะเป็นพื้นที่ส่วนนั่งเล่นตรงระเบียง และต่ำลงมาคือพื้นที่ส่วนชาน และระดับที่ต่ำที่สุด คือ เรือนครัว (Buranaut & Seneevong Na Ayudhaya, 2014, p. 220) ทั้งนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับลักษณะการใช้สอยพื้นที่ของภูมิกรณีศึกษา เพราะลักษณะการใช้สอยของพื้นที่ส่วนกลางที่อาจต้องใช้เป็นพื้นที่ทำสังฆกรรม ตาม

ประเพณีทางศาสนา พื้นที่ที่มีความสูงแตกต่างกันถูกใช้สำหรับแบ่งแยกลำดับชั้นของการใช้สอย แบ่งพื้นที่ฆราวาส และพื้นที่ของสงฆวาสออกจากกัน เป็นต้น และพบว่าค่าเฉลี่ยที่ได้จากการคำนวณ สัดส่วนของพื้นที่ส่วนชานภายในอยู่ที่ 79.28 % หรือราว 4 ใน 5 ส่วนของพื้นที่ภายในอาคาร ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่าอาคารภูมิสงฆ์ขนาดใหญ่ที่พบในพื้นที่อำเภอตากใบ เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเชิงอเนกประสงค์ภายในอาคาร ซึ่งแตกต่างจากภูมิเรือนหมู่ ตามแบบแผนโดยทั่วไปที่เปิดพื้นที่อเนกประสงค์ส่วนกลาง กลางแจ้ง เป็นชานแดด แล้วเชื่อมกับพื้นที่เรือนที่เป็นที่อยู่ส่วนตัวของสงฆ์

6.4 การผนวกพื้นที่อเนกประสงค์แบบ “ศาลาโรงธรรม” เข้ามาภายในอาคาร

จะเห็นว่าภูมิแบบจารีตที่ยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบกับให้เห็นนั้น จะเห็นว่ามีการสร้างส่วนภูมิอยู่ล้อมรอบพื้นที่ลานโล่งตรงกลางซึ่งทำให้หน้าที่เป็นพื้นที่ใช้สอยอเนกประสงค์ร่วมกับของพระสงฆ์ที่จำพรรษาในหมู่ภูมิดังกล่าว ซึ่งส่วนใหญ่ตรงกลางลานโล่งนี้มักจะมีการก่อสร้างอาคาร เช่น หอสวดมนต์ และหอฉันไว้ด้วย ทว่าก็เป็นหน้าที่ใช้สอยที่รองรับเฉพาะพระสงฆ์ ในขณะที่พื้นที่ประกอบกิจกรรมร่วมกันระหว่างพุทธศาสนิกชนนั้นจะใช้อาคารที่เรียกว่า “ศาลาโรงธรรม” ที่ออกแบบเป็นอาคารโถงอยู่กลางลานของวัดเพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะของความเป็นอาคารสาธารณะของวัดและชุมชน ทว่าลักษณะการกำหนดหน้าที่และการจัดวางพื้นที่ของภูมิกรณีศึกษานี้ได้นำเอาพื้นที่ของศาลาโรงธรรมที่เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนเข้ามาไว้ในพื้นที่โถงของอาคารภูมิใหญ่แทน ลักษณะดังกล่าวอาจเนื่องมาจากการต้องการสร้างพื้นที่ที่กระชับ ที่สามารถบริหารจัดการได้โดยง่าย เนื่องจากมีพระสงฆ์ไม่มากนัก เพราะฉะนั้น พื้นที่โถงกลางของอาคารจึงทำหน้าที่เปรียบเป็นศาลาโรงธรรมของวัด และรวมไปถึงเป็นพื้นที่กิจกรรมอเนกประสงค์ของสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในอาคาร

6.5 การมีพื้นที่ชั้นสองใต้หลังคา

ลักษณะพิเศษอีกประการที่พบได้ในอาคารภูมิสงฆ์กรณีศึกษาทุกหลัง ในขณะที่ภูมิแบบจารีตนั้นไม่มีการออกแบบพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้มีบันไดขนาดเล็กที่นำเข้าไปยังพื้นที่ชั้นสองของอาคาร ตำแหน่งของบันไดนี้จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ส่วนตัวชั้นในของอาคาร คือ บริเวณของห้องภายในภูมิสงฆ์ซึ่งมีผนังที่ปิดล้อมอยู่ชั้นหนึ่ง และที่บันได

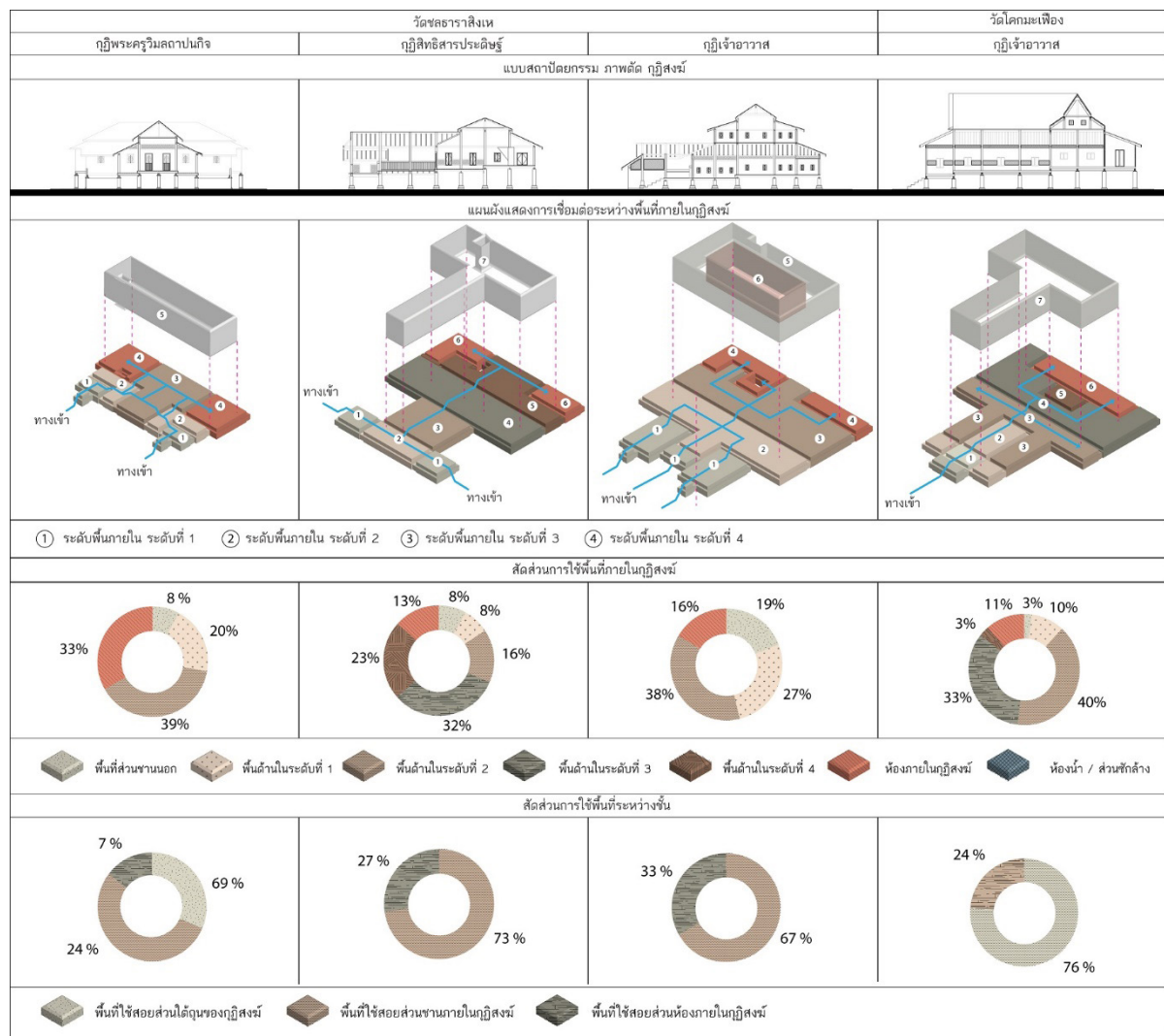
มีประตูอีกชั้นหนึ่งเป็นประตูไม้ที่ปิดในแนวระนาบ ขนานกับแนวพื้นชั้นสอง ซึ่งผู้ที่เข้าถึงส่วนพื้นที่ชั้นสองได้ จำเป็นต้องเข้ามาในบริเวณชานด้านในอาคาร ก่อนเข้าไปยังห้องของกุฏิสงฆ์ส่วนใน เพื่อขึ้นบันไดส่วนนี้ขึ้นไปยังชั้นสอง และพื้นที่ใต้หลังคาที่พบ สามารถแบ่งออกได้ 2 รูปแบบ คือ

6.5.1 อาคารที่ออกแบบให้มีผนังในส่วนพื้นที่ใต้หลังคา จากกรณีศึกษาปรากฏรูปแบบดังกล่าว ในกุฏิเจ้าอาวาสวัดชลธาราสিংเห (มีช่อกหน้าต่าง) ขนาดพื้นที่ 142.25 ตารางเมตร

6.5.2 อาคารที่ไม่มีผนังในบริเวณพื้นที่ชั้นสองใต้หลังคา กล่าวคือพื้นที่ส่วนดังกล่าว เป็นพื้นที่ใช้สอยภายใต้โครงสร้างหลังคา จากกรณีศึกษา ปรากฏรูปแบบ

ดังกล่าว 3 หลัง คือ กุฏิพระครูวิมลสถาปนกิจ วัดชลธาราสিংเห (ไม่มีช่อกหน้าต่าง) ขนาดพื้นที่ 63.50 ตารางเมตร กุฏิสิทธิสารประดิษฐ์ (ไม่มีช่อกหน้าต่าง) ขนาดพื้นที่ 02.25 ตารางเมตร กุฏิเจ้าอาวาสวัดโคกมะเฟือง (มีช่อกหน้าต่าง) ขนาดพื้นที่ 124.78 ตารางเมตร

ด้วยลักษณะการออกแบบดังกล่าว เป็นรูปแบบของการออกแบบอาคารที่ต้องการสร้างความเป็นส่วนตัวกับพื้นที่ภายในให้กับผู้ใช้อาคาร เพื่อให้พื้นที่ดังกล่าวถูกใช้สำหรับเก็บวัตถุที่สำคัญ หรือเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้ใช้อาคาร โดยค่าเฉลี่ยสัดส่วนของพื้นที่ชั้นสองใต้หลังคาอยู่ที่ 23.57 % หรือเกือบ 1 ใน 4 ส่วนของพื้นที่ใช้สอยรวมภายในอาคารกุฏิสงฆ์ (ดังรูปที่ 17)

รูปที่ 17 ตารางสรุปสัดส่วนการใช้สอยพื้นที่ภายในของกุฏิขนาดใหญ่ กรณีศึกษา อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ทำการเปรียบเทียบสัดส่วนการใช้พื้นที่ภายในกุฏิสงฆ์กับสัดส่วนการใช้พื้นที่ระหว่างชั้น (The table shows the floor space planning of case study to compare proportionality of spatial space design)

6.6 ระบบการระบายอากาศภายในอาคาร

ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะแวดล้อมของภูมิอากาศที่แปรปรวน และรุนแรง การสร้างให้เกิดสภาวะน่าสบายภายในอาคารเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการอยู่อาศัยจากการศึกษาบทบทวนภูมิปัญญาในการอยู่อาศัย และการก่อสร้าง พบว่า ในอดีตมีความนิยมใช้ฝาดผนังอาคารทำด้วยไม้ไผ่สานที่มีคุณสมบัติที่มีความพรุนให้อากาศถ่ายเทได้โดยสะดวก ทว่าเมื่อปรับมาสู่การสร้างอาคารไม้จริงทำให้ต้องออกแบบวิธีการระบายอากาศโดยใช้การฉลุลงดลายนบนฝาดผนังไม้ ซึ่งนอกจากจะสร้างให้อาคารมีความงดงามแล้วยังก่อให้เกิดสภาวะน่าสบายภายในอาคาร

นอกจากนี้ ยังเป็นการควบคุมแสงภายในให้มีปริมาณที่เหมาะสมโดยการรับเอาแสงทางอ้อม (in-direct light) ที่สะท้อนผ่านลานทรายภายนอก ก่อนถูกกรองด้วยผนังช่องลม สร้างให้เกิดปรากฏการณ์การเป็นส่วนตัวให้แตกต่างกับพื้นที่ภายในของกุฏิสงฆ์ ส่งผลต่อการมองเห็นที่แตกต่างกันระหว่างผู้ที่อยู่ภายในกับผู้ที่อยู่ด้านนอกอาคาร เป็นคุณลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นภายใต้ภูมิปัญญาการออกแบบท้องถิ่นที่ปรากฏผ่านงานสถาปัตยกรรมกุฏิสงฆ์ขนาดใหญ่ในพื้นที่ศึกษา

6.7 คุณลักษณะของการระวางป้องกัน

จากการศึกษาพบว่า การออกแบบพื้นที่ภายในของกุฏิขนาดใหญ่ที่ตั้งเอาหน้าหนึ่งของเสนาสนะประเภทต่างๆ ที่ก่อสร้างในวัดมาผนวกไว้ในอาคารหลังเดียว โดยเฉพาะการเก็บรักษาข้าวของต่างๆ รวมทั้งการออกแบบพื้นที่ที่มีคุณลักษณะของความปิดล้อม (enclosure space) ก็สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของการปกป้องระวางระวาง (defensive space) ซึ่งเป็นมโนสำนึกพื้นฐานของผู้คนที่อยู่บนพื้นที่ที่แวดล้อมด้วยความหลากหลายโดยเฉพาะในภาคใต้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับความหลากหลายมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ การตั้งถิ่นฐานอยู่ริมชายฝั่งทะเล หรือการตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างโดดเดี่ยว (isolated settlement) ยังหล่อหลอมให้เกิดสัญชาตญาณระวางระวางดังที่ฉายผ่านการผลิตพื้นที่ใช้สอยในอาคาร ทั้งนี้ จากกรณีศึกษาได้ทำให้เห็นว่า สำนึกของการระวางระวางดังกล่าวนี้มีมากขึ้นเมื่อตั้งถิ่นฐานห่างออกจากชุมชน หรือความเป็นเมืองด้วย ดังตัวอย่างกรณีศึกษาของการออกแบบพื้นที่ที่ปิดล้อมภายในอาคารของกุฏิวัดโคกมะเฟือง

References

- Brown, J. M. (1985). From ancient Thai to modern dialects. *From ancient Thai to modern dialects and other writing on historical Thai linguistics*. Bangkok: White Lotus.
- Buranaut, I., & Kirdsiri, K. (2014). Buddhism vernacular architecture in Songkhla Lake Basin. *Journal of Architectural Research and Studies (JARS)*, 11(1), 1-20.
- Buranaut, I., & Seneevong Na Ayudhaya, K. (2014). A Study on the explicit knowledge and local wisdom in the field of housing for knowledge management in the south of Thailand research program. *NAJUA | Architecture, Design and Built Environment*, 28, 199-235.
- Gedney, W. J. (1965). Review of J Mavin Brown: From ancient Thai to modern dialects. *Scientific Studies of Reading (SSR)*, 3(2), 107-112.
- Jirathut, S. (2002). *Wat: Phut tha sasona sa tha pat ta ya kam thai*. Bangkok: Thammasat Press.
- Khoruamdach, B. (2012). *The ordional hall (Ubosot) in Thai temples in Malaya (Kelantan Kedah Perlis and Penang) Rattanakosin period*. (Doctoral dissertation). Silpakorn University, Department of Art History.
- Khongsak, S. (2011). Nakhon Si Thammarat in Fernand Mendez Pinto letter 1543 and Pattani and Nakhon Si Thammarat in french encyclopedia. In *100 Ekkasan samkhan: sapphasara prawattisat*, Vol. 12. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Kitprasert, C. (1985). *A tonal comparison of Tai Dialects: Tak Bai Group*. Naokorn Pathom: Mahidol University.
- National Office of Buddhism. (2017). *Buddhism temple registration report*. Narathiwat: Author.

- Na Songkhla, W. (1990). *Mural painting in Thailand, Vol. 2, No. 3 Wat Chon Thara Singhe*. Bangkok: Office of Archaeology the Fine Arts Department.
- Phra Payutto, P. A. (2006). *Ja-rik-boon-ja-ruek-dhamma*. Bangkok: Pim Sua.
- Phra Payutto, P. A. (2015). *DHUTANGA: What to Do? Where? What for?*. Bangkok: Active Print.
- Pichard, P. (2013). Indian buddhist monasteries. In P. Pichard, & F. Lagirade (Eds.), *The buddhist monastery* (pp. 17-37). Bangkok: Silkworm.
- Pichard, P. (2013). The Thai Monastery. In P. Pichard, & F. Lagirade (Eds.), *The buddhist monastery* (pp. 98-118). Bangkok: Silkworm.
- Potibal, P., & Trongdee, T. (1998). The position of Tak Bai in Tai dialects. In S. Burusphat (Ed.), *The International Conference on Tai Studies* (pp. 313-322). Bangkok, Thailand: Mahidol University.
- Punyanupab, S. (1979). *Tipitaka for the common*. (4th ed.). Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- Rajanubhab, D. (1970). *Tam nan phra phut tha chedi*. Bangkok: Sinlapabannakhan.
- Rajanubhab, D. (2003). Chot mai het raya thang ratchathut langka khao ma kho phra song sa yam. In *Rueang pradit sathan phra song sa yam wong nai lang ka tha wip* (pp. 138-140). Bangkok: Silapawattanatham.
- Suwannarat, J. (2004). *Style and concept of Kuti's mural paintings in Pattani and Narathiwat*. (Master's thesis). Silpakorn University, Department of Art History.
- Vajirananavarorasa. (1998). *Buddha Prawat*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.

